

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

C. SALLVSTI CRISPI
CATILINA · IVGVRTA
FRAGMENTA AMPLIORA

POST A. W. AHLBERG

EDIDIT
ALPHONSVS KVRFESS

EDITIO STEREOTYPA EDITIONIS
TERTIAE (MCMLVII)

STVTGARDIAE ET LIPSIAE
IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI MCMXCI

Die Deutsche Bibliothek – CIP-Einheitsaufnahme

Sallustius Crispus, Gaius:

[Catilina, Iugurtha, Fragmenta ampliora]

C. Sallusti Crispi Catilina, Iugurtha, Fragmenta ampliora / post

A. W. Ahlberg ed. Alphonsus Kurfess. – Ed. stereotypa ed.

tertia (1957). – Stutgardiae ; Lipsiae : Teubner, 1991

(Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana)

ISBN 3-519-01763-6

NE: Kurfess, Alphons [Hrsg.]

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt.
Jede Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist ohne
Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt besonders für Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen und die Einspeicherung und
Verarbeitung in elektronischen Systemen.

© B. G. Teubner Stuttgart und Leipzig 1991

Printed in Germany

Druck und Bindung: Präzis-Druck GmbH, Karlsruhe

PRAEMONENDVM

Triennio peracto iam tertia editio desideratur. Gratiam debeo cum multis amicis collegis discipulis tum benevolis recensoribus (dico E. Malcovati [Athen. 33, 371 sqq.], L. Pepe [Giorn. ital. di Filol. 9, 76 sqq.], J. Marouzeau [Rev Et Lat 1955, 441 sq.], R. Verdière [Rev. Univ. Brux., 1955], H. Bardon [Latomus 14], A. Dumont [Et Class 1955, 454]). Velim, lector benevole, respicias *Addenda et corrigenda* p. 200 (ad fragmentum Aurelianense et bibliographia suppleta). Historiarum reliquiae apud veteres scriptores servatae mox seorsum prodibunt.

Neu-Oelsburg/Peine, Kal. Aug. 1956.

A. Kurfess.

Restat, ut novissimos libros afferam: L. S. Uttschenko, *Der weltanschaulich-politische Kampf in Rom am Vorabend des Sturzes der Republik*, Berlin 1956. Eiliv Skard, *Sallust und seine Vorgänger, eine sprachliche Untersuchung* (Symbolae Osloenses fasc. supplet. XV), Osloae 1956, et has recensiones addam: P. Beguin, *L'Antiquité Classique* XXV, 1956, fasc. 1, et R. Marache, *Revue des Études Anciennes* LVIII, 1956, 162 [improbat Diomedis lectionem Cat. 18, 2 *brevisissime*]. Gerharδο Perl Berolinensi denique, qui post Bertholdum Maurenbrecher fragmenta denuo editurus est, pro nonnullis correcturis gratias ago maximas (cf. p. XIV d).

[Ex RE XX, 1952, notavi: Ernst Meyer, *Pompeii, 2035/7: Literarische Anspielungen*, darunter Sall. Cat. 51, 30; F. Gisinger, 2405; Pomponius Mela und Sallust.]

N.-O., Id. Ian. 1957.

A. Kurfess.

PRAEFATIO

1. *Codices*, quibus Catilina et Iugurtha Sallustii tradita sunt, in duo genera discedunt.

a) *Mutili* (maiusculis litteris signati¹⁾) lacuna in extrema parte Iug.: 103,² *quinque delegit* — 112,³ *et ratam laborant*; quae lacuna in multis codicibus recentiore manu suppleta est.

P cod. Parisinus 16024, olim Sorbonnensis 500, saec. X scriptus. verba Iug. 113,³ *conloquio decretum* et quae sequuntur perierunt (= *P* priorum editorum).

A cod. Parisinus 16025, olim Sorb. 1576, eiusdem aetatis (= *P*¹ prior. edit.).

C cod. Parisinus 6085, exeuntis saec. X vel ineuntis saec. XI. post finem Iug. oratio Bocchi (c. 110) prima manu adscripta est, tum recentiore manu tota lacuna suppleta (= *P*² prior. edit.).

B cod. Basileensis A. N. IV 11, saec. XI scriptus. ut in **C**, ita in hoc codice Iug. 110 in fine libri prima manu adscripta (= *B* prior. edit.).

N cod. Palatinus 889, olim Nazarianus, ineuntis saec. XI (= *N* meae editionis Upsaliensis).

K cod. Palatinus 887, olim Kemnati humanistae, saec. X vel XI exaratus. Iug. 102,¹¹ *beneficiis* desinit, reliqua posterior manus supplevit (= *K* edit. Upsal.).

H cod. Berolinensis 205, olim Philipps. 1902, saec. XI scriptus. lacunam alia manus paulo post supplevit (= *H*

1) *Mutilis*, qui apud Dietschium et in mea editione Upsaliensi (a. 1911–1915) siglis *P*¹, *P*², *M*² notati sunt, nova sigla indidi **A**, **C**, **M**, ut — id quod nunc fieri solet — numeri litteris adfixi primam et correctricem manus significarent.

PRAEFATIO

edit. Upsal., *h* Maurenbrecheri: Sallustiana I. Heft: Die Überlieferung der Iugurthalücke [a. 1903]).

M cod. Monacensis 4559, saec. XI vel XII scriptus. praeter lacunam Iug. 28, 1 *pecunia* — 31, 12 *sunt ii qui* (= folia 23^b et 24^a codicis) recentior manus scripsit (= *M*² prior. edit.).

T cod. Turicensis bibl. reip. C 143 a, saec. XI exeuntis. lacuna post suppleta (= *T* prior. edit.).

D cod. Parisinus 10195, olim Echternacensis, eiusdem fere aetatis, glossis germanicis praeditus. lacuna recentiore manu suppleta (= *D* edit. Upsal., *E* Maurenbrecheri).

F cod. Hauniensis 25, olim Fabricianus, eiusdem temporis. extrema Iug. pars inde ab 103, 2 usque ad finem recentiore manu scripta (= *F* prior. edit.).

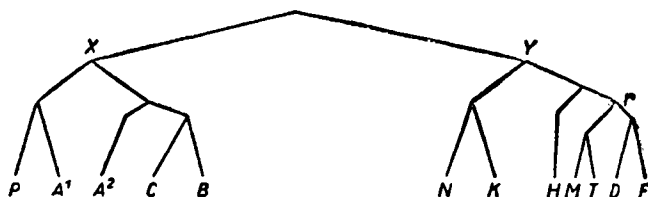
Omnes hi codices manum correctricem passi sunt. inprimis correcturarum *P*², *A*² vis est maxima, cum eae a prima manu exiguo temporis intervallo disiunctae sint.

Γ littera codices **MTDF** consentientes sum complexus.

X consensum codicum **PACB** vel omnium vel trium significat.

Y consensum ceterorum codicum (**NKHT**) vel omnium vel plurimorum significat.

Cognatio mutilorum, quam in Prolegomenis ad Sallustium (Gotoburgi 1911) p. 6—67 explicavi, hoc fere stemmate illustretur:

Accedunt in lacuna Iug. recensenda hi mutili, in quibus lacuna paulo post aetatem prioris manus suppleta est:

Q cod. Parisinus 5748, saec. XI scriptus (= *P*⁴ prior. edit.).

PRAEFATIO

R cod. Vaticanus 3325, saec. XII exeuntis (= V^1 edit. Upsal., v Maurenbrecheri).

b) *Integri* (minusculis litteris signati) totum Iugurtham exhibent.

l cod. Leidensis Voss. lat. 73, saec. XI scriptus in fine valde mutilatus Iug. 109, 4 *praeterea*||desinit (= *l* edit. Upsal., L Maurenbrecheri).

s cod. Lipsiensis bibl. sen. rep. I fol. 4, eiusdem saeculi (= *s* prior. edit.).

n cod. Parisinus 6086, eiusdem aetatis. Iug. 108, 2 *consulto esse*||exit (= *n* edit. Upsal.).

m cod. Monacensis 14477, eiusdem aetatis. Iug. 106, 1 *Volux adveniens*||desinit (= *m* prior. edit.).

Praeter hos in lacuna Iug. adhibitus est:

π cod. Palatinus 883, saec. XII scriptus (= π edit. Upsal. et Maurenbrecheri).

Integri codices cognatione a mutilis diversa non coniunguntur, sed alii ad alios mutilos propius se adplicant. ut **ls** a **X**, **m** **n** ab **Y** saepius stant. cf. Prolegomena p. 68—86.

c) Orationes et epistulas non tantum Catilinae Iugurthaeque sed etiam Historiarum servatas tradit

V cod. Vaticanus 3864, saec. X exaratus. de indole huius codicis in Prolegomenis p. 104—117 egi.

2. *Testimonia* veterum scriptorum permulta sunt: inde ab primo p. Chr. n. saeculo usque ad tempora medii aevi scriptores verba, locutiones, enuntiata Sallustii adferunt, quibus vel sententias exornent vel rebus fidem tribuant vel res grammaticas illustrent.

Ea testimonia, quae ad certum locum referri possunt, sive auctor Sallustium nominat sive non, in apparatus criticum recepi, asterisco * addito, ubicumque nomen Sallustii deest.

Imitationes, quae sermonem Sallustianum tantummodo redolent, aspernatus sum, nisi quod paucis locis eas ad lectiones stabiliendas adhibui.

PRAEFATIO

Hic scriptores enumerantur scriptaque, in quibus verba leguntur e Sallustio sumpta. notas. quibus in app. crit. usus sum, uncis () inclusi.

Adnotationes super Lucanum, ed. I. Endt (*adnot. sup. Lucan.*).

Agroecii de orthographia, ex recensione H. Keilii (*Agroec. gramm. VII*).

Albini Magistri orthographia, ex recens. H. Keilii (*Albinus gramm. VII*).

Arusiani exempla elocutionum, ex recens. H. Keilii (*Arus. gramm. VII*).

Aurel. Augustini confessiones, ex recognitione P. Knoell, (*Aug. conf.*).

— de civitate dei, tertium recogn. B. Dombart (*Aug. civ.*).

— de natura et gratia, rec. C. F. Vrba et J. Zycha [Corp. Vind. 60] (*Aug. nat. et grat.*).

— epistolae, rec. A. Goldbacher [Corp. Vind. 34 et 44] (*Aug. epist.*).

— principia dialecticae, recogn. et adn. Crecelius (*Aug. dialect.*).

— quae feruntur regulae, ex recens. H. Keilii (*Aug. gramm. V*).

Ausonii ad Gratianum gratiarum actio: opuscula rec. R. Peiper (*Auson. grat. act.*).

Bedae liber de arte metrica, ex recens. H. Keilii (*Beda gramm. VII*).

Charisii institutio grammatica, ex recens. H. Keilii (*Char. gramm. I*).

Ciceronis in L. Catilinam orationes, ed. F. W. Müller (*Cic. Catil.*).

Claudii Donati interpretationes Vergil., ed. H. Georgii (*Claud. Don.*).

Cledonii ars grammatica, ex recens. H. Keilii (*Cledon. gramm. V*).

Commenta Bernensia ad Lucanum, ed. H. Usener (*Comment. Lucan.*).

PRAEFATIO

Dictys, ed. F. Meister (*Dict.*).

Diomedis ars grammatica, ex recens. H. Keilii (*Diom. gramm. I.*).

Aelii *Donati* commentum Terenti vol. I, II, ed. P. Wessner (*Don. Ter.*).

Eugraphii commentum Terenti vol. III, ed. P. Wessner (*Eugraph. Ter.*).

Eutychis ars de verbo, ex recens. H. Keilii (*Eutych. gramm. V.*).

Iulii *Exuperantii* epitome, edd. G. Landgraf et C. Weyman (*Exup.*).

Festi de verborum significato, ed. W. M. Lindsay (*Fest.*).

Firmici Materni de errore profan. religionum, ed. K. Ziegler (*Firm. err.*).

L. Annii *Flori* epitomae libri II, ed. O. Rossbach (*Flor. epit.*).

Frontini strategematon libri IV, ed. G. Gundermann (*Frontin. strat.*).

M. Corn. *Frontonis* et M. Aurelii Imperatoris epistolae, rec. Naber (*Fronto*). — Accedunt adnotationes Hauleri 'Sallustizitate bei Fronto' in Rhein. Mus. 54, 1899, 161—170 (*Hauler*).

A. *Gellii* noctes Atticae, ed. C. Hosius (*Gell.*).

Hegesippus, ed. Weber et Caesar (*Heges.*).

Hieronymi adversus Iovinianum [Migne 23] (*Hier. adv. Iovin.*).

— commentarii in Ezechiel, Ezram [Migne 25], epist. ad Ephes. [Migne 26]. (*Hier. in Ezech., in Ezram, in Eph.*).

— liber de nominibus hebraicis [Migne 23] (*Hier. nom. hebr.*).

— epistolae [Migne 23] (*Hier. epist.*).

— vita S. Hilarionis [Migne 23] (*Hier. vita Hilar.*).

Isidori originum s. etymologiarum libri, ed. W. M. Lindsay. (*Isid. orig.*).

Lactantii Firmiani divinae institutiones, ed. S. Brandt (*Lact. inst.*).

PRAEFATIO

- T. *Livi* ab urbe condita libri, recc. G. Weissenborn et M. Müller (*Liv.*).
- *periochae* omnium librorum, ed. O. Rossbach (*Liv. perioch.*).
- Macrobi* excerpta, ex recens. H. Keilii (*Macr. exc. gramm. V*).
- *Saturnalia*, iterum recogn. F. Eyssenhardt (*Macr. sat.*).
- Pomponii *Melae* de chorographia, recogn. C. Frick (*Mela*).
- Nonii* Marcelli de compendiosa doctrina libri XX, ed. W. M. Lindsay (*Non.*).
- Pauli *Orosii* presbyteri historiarum adversum paganos libri VII, rec. C. Zangemeister (*Oros. hist.*).
- Papyri Oxyrhynchus*, edd. Grenfell and Hunt, Vol. VI (*Papyr. Oxyrh.*).
- Pompei* commentum artis Donati, ex recens. H. Keilii (*Pomp. gramm. V*).
- Porphyrionis* commentarii in Horatium, recens. G. Meyer (*Porph. Hor.*).
- Prisciani* institutiones grammaticae, ex recens. M. Hertzii (*Prisc. gramm. II. III*).
- Probi* catholica etc., ex recens. H. Keilii (*Prob. cath. gramm. IV*).
- Ps.-Asconii* commentarii in Cic., edd. Orelli-Baiter (*Ps. Ascon.*).
- Ps.-Sallustii* in M. Tullium invectivae, de republica: *Salustius tertium* recogn. H. Jordan (*Ps. Sall. in Tull., rep.*).
- M. Fabi *Quintiliani* institutio oratoria, recens. E. Bonnell, ed. L. Radermacher (*Quint. inst.*).
- Marius Plotius *Sacerdos*, ex recens. H. Keilii (*Sacerd. gramm. VI*).
- Scholia in Horatium*: Pseud-Acronis *Scholia* in Horatium vetustiora, ed. O. Keller (*Schol. Hor.*).
- *in Iuvenal. sat.*, ed. Jahn (*Schol. Iuv.*).
- *in Stat.*: *Lactantii Placidi* qui feruntur commentarii in Statii Thebaida, recens. R. Jahnke (*Schol. Stat. Theb.*).
- *Bernensia ad Vergilii* bucolica atque georgica, ed. H. Hagen (*Schol. Verg. Bern.*).

PRAEFATIO

- Scholia Veronensia: Servii grammatici in Verg. carm. commentarii* III fasc. II. ed. H. Hagen (*Schol. Verg. Veron.*).
L. Annaei Senecae controversiae, ed. Kiessling (*Sen. contr.*).
L. Annaei Senecae ad Lucilium epistulae morales, ed. O. Hense (*Sen. epist.*).
 — de beneficiis, ed. Hosius (*Sen. benef.*).
 — naturales quaestiones, ed. Gercke (*Sen. nat.*).
Sergii de littera, de syllaba etc., ex recens. H. Keilii (*Serg. gramm. IV*).
Servii grammatici qui fer. in Vergilii carmina commentarii, recens. G. Thilo et H. Hagen (*Serv.*).
Marii Servii Honorati commentarius in Donati artem, ex recens. H. Keilii (*Serv. gramm. IV*).
Sidonii Apollinaris epist. et carm., rec. et emend. Luetjohann (*Sidon. epist.*).
Sulpicii Severi chronica, ed. C. Halm [Corp. Vind. 1] (*Sulp. Sev. chron.*).
Taciti libri ab excessu divi Augusti, rec. C. Halm (*Tac. ann.*).
Trebellius Pollio: Scriptores historiae Augustae, iterum rec. H. Peter (*Treb.*).
Incerti de ultimis syllabis liber, ex recens. H. Keilii (*Ult. Syll. gramm. IV*).
Valeri Maximi factorum et dictorum memorabilia, recens. C. Kempf (*Val. Max.*).
Vegeti Renati epitoma rei militaris recens. C. Lang (*Veg. mil.*).
S. Aurel. Victoris liber de Caesaribus, recens. F. Pichlmayr (*Aur. Vict. Caes.*).
 [Q. Fabii Laurentii] *Victorini explanationes in rhetoricam M. Tullii Ciceronis: Rhetores latini minores*, emend. C. Halm (*Victorin. rhet.*).
Marius Victorinus, ex recens. H. Keilii (*Mar. Victorin. gramm. VI*).
Maximus Victorinus, ex recens. H. Keilii (*Max. Victorin. gramm. VI*).
Flavius Vopiscus: Scriptores historiae Augustae, iterum rec. H. Peter (*Vopisc.*).

PRAEFATIO

3. Quod ad res *orthographicas* attinet, vetustiores formas constanter scripsi: vorto, voster, aequos, ingenuos, quoius, quom; lubet, maxumus, manifestus, gerundus cet.; cuius scribendi rationis vestigia in codicibus antiquissimis passim inveniuntur.

Norrcopiae mense Oct. 1918.

AXEL W. AHLBERG

PRAEFATIO ALTERIVS EDITIONIS

Axel W. Ahlberg alteram Sallustii editionem non iam susceperat, id quod magnopere dolui. nihilo minus mihi per octo lustra Sallustianis enixe operam danti¹⁾ maximo fuit gaudio, quod Teubneriani nobile hoc officium mihi mandaverunt. atque eo libentius hoc negotium suscepi, quod Rudolfus Zimmermann Monacensis libro gravissimo, qui inscribitur 'Der Sallusttext im Altertum' (München 1929), viam quasi patefecerat ad novam editionem parandam. huius libri, qui neque emi potest apud bibliopolas et in paucis bibliothecis publicis reperitur, summa haec est²⁾: ante archetypum codicum mutilorum et integrorum (Ω) extitisse vetustius exemplar (Ω') saeculo quinto exeunte scriptum, non ut Ahlberg proposuerat nono demum saeculo; ac ne mutilorum quidem patrem hac aetate extitisse, sed sexto fere saeculo; archetypum denique codicum medii aevi antiquam esse recensionem (Z) aetatis fere Symmachorum (non post initium saec. V); a quo fonte manavisse Ω' . exeunte vero antiquitate discessisse novam recensionem integrorum recentium (I') a textu mutilorum (M), quorum exemplar sexto iam saeculo extitisse videatur, et integrorum vetustorum (I). sed ex recensione Z unum saltem exemplar, in quo lacuna lug. nondum fuerit, transisse in medium aevum, unde

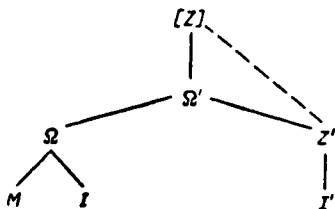
1) Cf. Burs. Jb. 183, 1920, 124—194; 192, 1922, 46—63; 212, 1927, 1—20; 252, 1936, 1—88; 269, 1940, 1—69.

2) Cf. Burs. Jb. 269, 1940, 11—15.

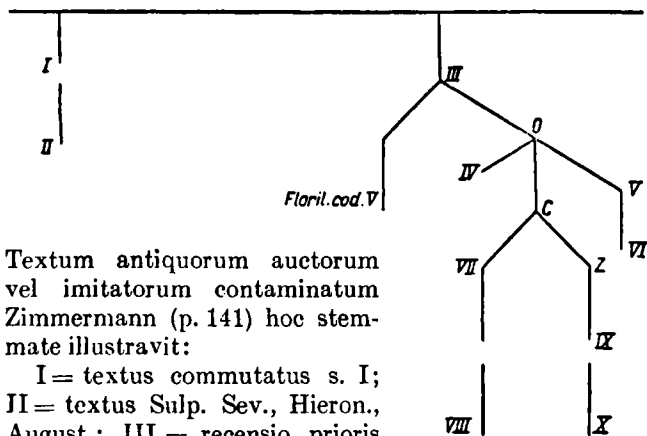
PRAEFATIO

integri recentiores (I') originem duxerint¹⁾, sic non unum archetypum, ut Ahlberg voluerat, sed tres archetypos venisse in medium aevum, ut hoc tamquam stemmate illustratur:

Ceterum Zimmermann omnes locos, qui testimoniis confirmantur, magno acumine magna-
que diligentia pertrac-
tando docet non solum

Frontonis lectiones, sed aliorum scriptorum, in primis Gellii et Augustini, traditioni Ω praeferendas esse. itaque huius editionis textus permultis locis ab editione priore discrepat, ut ex indice (p. XVIII sqq.) elucet.

Textum antiquorum auctorum vel imitatorum contaminatum Zimmermann (p. 141) hoc stemmate illustravit:

I = textus commutatus s. I;
II = textus Sulp. Sev., Hieron., August.; III = recensio prioris

1) Fundamentum ponere Iug. 113, 3, ubi integri soli sincerum Sallustii textum praebeant; quod Ahlberg putaverit integros ex antiquis scriptoribus emendatos esse, evidenter refutari Iug. 10, 3, ubi codd. Bern. 357 s. X, qui orationes et epistulas continet, et Mediomatric. 322, qui tres orationes (Cat. 20. 58. Iug. 10) exhibet, cum integris consentiant contra V (*colite et observate*). — Ceterum prius florilegium Sallustianum (V) non I/II saec. conscriptum esse, ut Hauler putaverat, sed medio quarto demum saeculo docet Zimmermann.

PRAEFATIO

dim. s. II (Fronto et Gellius); IV = textus Servii, Donati, Macrobiani; V = textus Arusiani; VI = Diomedis et Eugraphii; VII = Dictyis, Nonii, Hegesippi, Prisciani; VIII = Gregorii Turonensis; IX = Eutychis et adn. sup. Lucan.; X = Isidori et schol. Horat. Ex hac illustratione rerum apparet, qui grammaticorum textus cum traditione medii aevi magis vel minus cohaereant. sententia Bertholdi Maurenbrecher (Burs. Jb. 101, 1899, 202), qui nos docuit Prisciani textum non tanto dissidere a codicibus, quanto Gellii vel Arusiani, confirmatur, sed ita quidem, ut apud omnes auctores consensus et dissensiones quodammodo inter se librent: alius alio loco dissentit vel consentit. alius totidem aliis locis¹⁾. textus denique Prisciani, quocum Nonius consociatur, cum ad C ut codicum archetypum regredi videtur, huic certe quodammodo propinquior est formae textus aliorum. quod autem ad universum codicum medii aevi contextum attinet, quomodo cum antiquis variis scripturis cohaereat, interroganti sequitur, ut iis locis, quibus auctor quidem purum textum testatur, hic in codicibus servatus sit aut saltem in C vel O. quodsi codicum textus deterior factus a testimoniis discedit, plerumque culpa attribuenda est ei, qui codicum recensionem Z fecit, perraro C vel iam O in culpa est.

Textus codicum in traditione sua nihil commune habet cum pravo textu, quem nonnulli antiqui auctores testantur. quidnam in medium aevum et ad nos venisset. si recensor archetypi codicum e. g. Arusiani vel Diomedis textu Sallustiano usus esset? hoc tenendum est: ubi grammatici antiqui depravatum textum testantur, nihil vel paululum in codicibus nostris inveniri (praeter eos locos, quibus scripturae variae familiarum X vel Y testimoniis confirmantur); sed ubicumque purum textum praebent, hunc etiam in codicibus nostris extare, licet saepe correctus sit; cum vero antiquus textus Sallustianus modo corruptus modo purior textu archetypi esse possit, excepto textu saeculi primi dici nequit textum huius vel illius grammatici meliorem aut deteriorem esse codicibus. utrum textus

1) Cf. ind. p. 187sq.

PRAEFATIO

melior an deterior sit, plerumque diiudicandum est ei, qui ex mendis quibusdam, quibus codices vacant, lectionem deteriore cognovit itemque meliorem textum investigavit, qui in codicibus commutatus est. ut exemplum afferam, Cat. 18, 1 Diomedes lectione *in quis* contra codices meliorem textus formam, sed lectione *brevissime* (pro *verissime*) deteriore testatur. textus fontem, ex quo codices manaverunt, in universum purum fuisse apparet, et recensor editionis Z hunc bonum contextum agnovit, ita ut is in medium aevum cum duabus monographiis quasi magno fluvio redundaverit.

Praeterea novae editioni constituendae haec praefaturus sum:

1. *Codices VPA* iam nono saeculo scriptos esse affirmat Zimmermann¹⁾. ex Ahlbergi editione Upsaliensi (1911 et 1915) additur in app. crit.:

e cod. Einsiedelensis, saec. XI (Iug. 85, 28 desinit).

Item codd. Q R, quibus Ahlberg tantummodo in lacuna Iug. recensenda usus erat, nunc per totum librum adhibentur.

2. Accedunt quinque *papyri*:

a) Pap. Rylands I, 42 (saec. IV/V) = Iug. 31, 7 (cf. E. A. Lowe, *Codices Latini antiquiores*, II n. 223), quod fragmentum tam exiguum est, ut nihil valeat ad textum constituendum.²⁾

b) Pap. Oxyrh., t. IV, n. 884 (saec. IV/V) = Cat. 6, 1 *liberum adq.* (sic) *solutum*—6, 7 *eo*] *modo min[ume* confirmat lectionem *alius alio more viventes*, consentit cum Augustino: *ita brevi* (tempore s. s.) *multido* (tu s. s.) *diversa* (*dispersa* nusquam traditur; in Augustini non est codex,

1) coll. Chatelain, *Paléographie des classiques latins* fol. LII 1 et 2.

2) Maioris momenti est Pap. Rylands III (1938), n. 473 (saec. II/III), qui novum historiarum fragmentum exhibet (cf. W. Morel, *The Class. Rev.* LV, 1941, 74) v. infra p. 179. [has enim schedulas (cum amplioribus fragmentis Historiarum, quae in codicibus rescriptis tradita sunt,) aliquot amicis et collegis commonentibus postea (i. e. post Id. Iun. 1950) adieci].

PRAEFATIO

sed coniectura Maurinorum) *adq. vasa* (g s. s.) *concordia per concordiam* s. s.) *civitas facta est* (erat Aug.). opportune accidit, quod papyrus desinit verbis *eo modo minime*; inde sequitur, ut verba, quae apud Augustinum post *fecere* leguntur: <*qui consules appellati sunt a consulendo, non reges aut domini a regnando et dominando*> non Sallustii sint; sed Augustinus in textu suo Sallustiano (ex manifesta interpretatione) legisse videtur¹⁾.

c) PSI I, 110 saec. IV (= Pubblicazioni della Società Italiana per la ricerca dei Papiri greci e latini in Egitto, vol. I, 1912, n. 110) = fragmenta ex Cat. 10/11 cum Graecis glossis supra scriptis: 10,4 *venalia* s. s. *πρασιμα*; 10,5 *subegit* s. s. *κατηγαγασεν*, in (om. codd.) *promptum* s. s. *εν τωι προχρωι*; 11,6 *privatim* s. s. *ιδια*, *profanaque* s. s. *τα μικροιαερα*; 11,6 legitur *puplice*, 7 igitur (om. ii) *militēs*.

d) Fragmentum Berolinense codicis membran. saec. IV/V (Berol. lat. qu. 914): P. Lehmann, *Antike Fragmente von Sallusts Bellum Iugurthinum in Berlin*. SB Ak. d. Wiss., phil.-hist. Kl., Berlin 1934, 19–34 (cf. Burs. Jb. 252, 1936, 86) = Iug. 43, 3. 44, 4. 49, 5sq. 50, 3sq. legitur 49,5 *occulti* (pro *occultati*), 6 *hostibus* (pro *hostis*); 50,3 *ubi extremo agmine Romanos primos suos praetergressos videt; ac post*; 50,4 *cedere* (pro *caedere*); *pars dextra sinistraque* (pro *pars a sinistra ac dextra*).

3. Multum augentur *testimonia*, adiciuntur *imitationes*, quas *Ag* aspernatus erat: quae quidem nunc seorsum in superiore apparatu leguntur, quo etiam variae scripturae, quae a codicibus dissentiunt, apparatus critici exonerandi causa recipiuntur. raro igitur (nempe locis gravissimis) grammatici et imitatores in app. crit. afferuntur. lectiones, quae ad textum restituendum nihil valent, omisi. — Accedunt multi scriptores: patres, velut Ambrosius, Hilarius Pictaviensis, Paulinus Nolanus, Prudentius secundum editionem Vindobonensem (CSEL), Gregorius Turonensis ex MGH rer. Merov., et ubi haec

1) Cf. Wessner, PhW 49, 1929, 441.

PRAEFATIO

deest editio, ex Migne P. L., scriptores profani velut Am-
 mianus Marcellinus, Ausonius, Velleius Patereulus ex
 editionibus Teubnerianis afferuntur. grammaticorum et
 rhetorum citationes inveniuntur in his libris¹⁾:

Anonymi Bobiensis fragmenta, ex recensione Henrici
 Keil (*Anon. Bob. gr. I*)

Atilius Fortunatus, ex recensione Henrici Keil (*Atil. Fort.*
gr. VI)

Audacis de Scauri et Palladii libris excerptis, ex recen-
 sione Henrici Keil (*Audax gr. VII*)

Dositheus, ed. J. Tolkiehn (*Dosith.*)

Excerpta rhetorica: Rhet. lat. min., ed. C. Halm (*Exc. rhet.*)

Iunii Filargirii explanatio in Bucolica Vergilii, ed. H. Ha-
 gen (*Filarg.*)

Fragmenta Bobiensia, ex recensione Henrici Keil (*Frgm.*
Bob. gr. VII)

*Fabii Planciadis Fulgentii Expositio Virgilianae conti-
 nentiae secundum philosophos moralis*, ed. R. Helm
 (*Fulg. Exp. Virg. cont.*)

Grillius: Rhet. lat. min., ed. C. Halm (*Grill.*)

Iulii Rufiniani de figuris et sententiis etc.: Rhet. lat. min.
 ed. C. Halm (*Iul. Rufin.*)

Scholia Bembini codicis ad Terentium, ed. Umpfenbach,
 Hermes 2, 1867, 337 (*Schol. Bemb.* ed. by I. F. Mount-
 ford, Liverpool 1934)

4. In *orthographicis* Ahlbergium in universum subsecu-
 tus sum antiquiores formas scribendo praeter *loquendi*,
relinquendum, *consulendo*, *ducendus*, *extinguendi* (propter
 suaviorem vocalium sonum). praeterea scripsi *secuntur*
 (non *sequuntur*), ut Ag. in Upsaliensi, et *relicuus*, *relicua*
 monente Klotz (BphW 39, 1919, 1206)²⁾. formas dissi-

1) Supplementum ad p. VI—IX.

2) Quod Klotz ibid. dicit: „Nicht zu billigen ist es, wenn auch in
 der neuen Ausgabe Sallusts Stil künstlich archaisiert wird, auch da,
 wo die Überlieferung keinen Anhalt bietet..... Ich halte es für
 unzulässig, eine mechanische Gleichmacherei durchzuführen. Die
 Spuren der Überlieferung sind natürlich zu bewahren“, equidem
 hoc plane probo, et in epistulis ad Caesarem recensendis meo iure
 hac ratione usus sum. neque vero codicum collationes mihi praesto
 sunt, neque hoc tempore saevo codices denuo conferre possum, id

PRAEFATIO

mulatas, quae vocantur, exaequavi: e.g. *adgredior* ut *adcedo*, *conperire* ut *comparare*, *adfatim* ut *adfinis*, *inpeditus* ut *inpunitus*, *conrumpere* ut *inrumpere*, *inlicere* ut *adlicere* et sim., ut olim in Eussneri editione.

5. Ex Eussneri editione stereotypa recepi *De C. Sallustio Crispo selecta veterum testimonia*. accedunt quattuor ex editione Alfredi Ernout, quae uncis < > includuntur.

6. Enumerantur *libri, dissertationes, commentationes* de Sallustio eiusque aetate nuperrime¹⁾ conscriptae:

Salluste, Catilina, Iugurtha. Fragments des Histoires. Texte établi et traduit par Alfred Ernout. Paris 1941 et 1947.

Sallusts Werke, lat. u. deutsch hrsg. von W. Schoene und W. Eisenhut. München 1950.

C. Sallustio Crispo, De Catilinae coniuratione, a cura di Enrica Malcovati. Torino 1940.

Sallustius, De Cat. coniur. ed. W. Steidle. München 1949.

Sallustii Bellum Iug. ed. P. H. Damsté et A. D. Leeman. Leiden 1950.

Appendix Sallustiana ed. Alphonsus Kurfess: I Epistulae ad Caesarem², II [Sallustii] in Ciceronem et invicem invectivae². Lipsiae 1950.

Sallustio Minore: Invectiva in Ciceronem. Epistulae ad Caesarem. Studio introd. e comm. di Domenico Romano. Palermo 1948.

Berthier, A. et Juillet, J. et Charlier, R.: Le Bellum Jugurthinum de Salluste et le problème de Cirta. Constantine 1949.

Belaffi, E., Sallustio e la sua fortuna nei secoli. Roma 1949.

—, I proemi delle monografie di Sall. Ath. 16, 1938, 128 sqq.

Büchuer, K., Wiss. Forschungsab., hrg. von K. Hönn, Bd. 6: Iat. Lit. Bern 1951, 78 sqq.

quod valde doleo. ceterum alii editores his temporibus simili usi sunt ratione atque Ahlberg, dico Euricam Malcovati in Paraviana (1940), Alfredum Ernout in Parisiana (1941), Ioannem Haas in Heidelbergensi (1949). sed ut lector benevolus de crebritate formarum antiquarum, quae archaismi vocantur, certior fiat, ex historiarum orationibus et epistulis in V traditis eas formas in fine huius libri in proprio indice (p. 182) contuli ex Maurenbrecheriana editione reliquiarum historiarum (1893), ubi traditae formae in app. crit. diligenter servatae sunt, neque vero antiquas formas in textum recepit Maurenbrecher, quod eas nullo modo a Sallustio ipso scriptas esse sibi persuaserat, sed secundo fere p. Chr. n. saeculo in editionem vel recensionem Sallustii venisse credidit.

1) Sallustiana usque ad annum 1937 in Burs. Jb. tractata sunt. Modo prodiit: A. D. Leeman, *Bibliographia Sallustiana (1879 u. ad 1950)*. Leiden 1952 (= Mnemosyne, Suppl. IV)]. Cf. p. 199 sq.

PRAEFATIO

- Büchner, K., *Der Aufbau von Sallusts Bellum Iugurthinum*. Wiesbaden 1953 (= *Hermes*, Einzelschriften H. 9).
- Calavo, J., *Il problema della tendenziosità di S.* Udine 1940.
- Cesareo, E., *Le orazioni nell'opera di Sall.* Palermo 1938.
- Chouet, Marc, *Les Lettres de Salluste à César*. Paris 1950 (Rec. E. Fraenkel. *JRS* XLI, 1951, 192 sqq.).
- Dihle, A., *Zu den epistulae ad Caesarem senem*. (Pohlenz-Festschrift, Göttingen 1952). [= *Mus. Helv.* X 1, 1954, 126 sqq.].
- Ebeling, R., *Sallust als Beurteiler seiner Zeit*. Antike, Alte Sprachen u. deutsche Bildung 1944, 19 sqq.
- Fritz, K. von, (De bello Iugurthino). *Trans. Am. Philol. Assoc.* 74 (1943), 124—168.
- Gelzer, M., *Vom römischen Staat*. Leipzig 1943.
- , *Einleitung zu Sallust: Heidelberg. Texte Bd. 8* (1949).
- Hanell, K., *Bemerkungen zu der politischen Terminologie des Sallust*. *Eranos* 43, 1945, 263 sqq.
- Jachmann, G., *Die Invektive gegen Cicero*. *Misc. Acad. Berol.* 1950, 235 sqq.
- Jenny, J., *La politique et l'esprit de parti chez Salluste*. *Mémoire de Diplôme d'Et. Sup. Fac. des Lettres*. Paris 1946.
- Keller, Elisabeth, *Sallust als Historiker und Politiker*. Diss. Erlangen 1944.
- Kirchner, W., *Sallust und Cicero als römische Staatstheoretiker*. Berlin 1941.
- Knoche, U., *Der Beginn des röm. Sittenverfalles*. *N. Jbb.* 1, 1938, 99 sqq. 145 sqq.
- Lämmli, F., *Sallusts Stellung zu Cato, Cäsar, Cicero*. *Mus. Helv.* 3, 1946, 94 sqq.
- Last, H., *Sallust and Caesar in the 'Bellum Catilinae'*. *Mél. de phil.* ... off. à J. Marouzeau. Paris 1948.
- Liborius, R., *Sallusts philosophische Quellen*. Diss. Greifswald 1944.
- Manni, E., *Religione e politica nella cong. di Cat.* *Ath.* 24, 1946, 55 sqq.
- Oertel, F., *Sallusts Inv. gegen Cicero*. *Rh. Mus.* 94, 1951, 46 sqq.
- Paladini, Virg., *Sallustio. Aspetti della figura, del pensiero, dell'arte*. Milano 1948.
- Patzer, H., *Sallust und Thukydides*. *Neue Jbb.* 1941, 124—136.
- Perrochat, P., *Les modèles grecques de Salluste*. Paris 1949.
- Pöschl, V., *Grundwerte römischer Staatsgesinnung in den Geschichtswerken des Sallust*. Berlin 1940.
- Rath, Hildegard, *S. polit. Briefe an Caesar*. Diss. Marburg 1943.
- Schindler, Fr., *Untersuchungen zur Geschichte des Sallustbildes*. Diss. Breslau 1939.
- Seel, O., *Die Invektive gegen Cicero*. *Klio*, Beih. 47 = N. F. Heft 34. Leipzig 1943.
- Skard, E., *Die Bildersprache d. S.* *Symb. Osl.* 1943, Suppl. 11, 141—164, —, *Marius' Speech in Sall.* *Jug. c. 85*. *Symb. Osl.* 1941, 98 sqq.
- Steidle, W., *Sallusts Briefe an Caesar*. *Hermes* 78, 1943, 80 sqq.
- Stock, L., *Die Geschichtsauffassung bei Thukydides und Sallust*. Diss. Freiburg i. Br. 1946.

PRAEFATIO

Uttchenko, S., Zur Entwicklung d. polit. Ansichten d. Sallust. Westnik Drewni Istorii [Nachrichten d. Alten Geschichte] 1950, 1, 229 sqq.

Vogt, J., Cicero und Sallust: Über die Catilinarische Verschwörung. Frankfurt a. M. 1938.

Weinstock, H., Sallust: Das Jahrhundert der Revolution. Leipzig 1939.

Zancan, P., Prolegomeni alla Giugurtina. Atti dell' Istituto veneto di Sc., L. ed A. 102, 1942/43, 637 sqq.; 103, 1943/44, 144 sqq.

Restat, ut gratias quam maximas agam cum Martino Eisenschmidt Bremensi, qui me in hac editione constituenda, ut prius in appendice Sallustiana, strenue naviterque adiuvit, tum Udalrico Knoche nunc rursus Hamburgensi, quocum in exilio quodam Hildesheimensi semel atque iterum totos fere dies *συμφιλολογεῖν* mihi licebat.

Neu-Ölsburg, in vico olim Brunsvigensi prope oppidum Peine sito, [Id. Iun. 1950] Kal. Aug. 1953.

ALPHONSVS KVRFESS

DISCREPANTIA PRIORIS EDITIONIS¹⁾

(Zi = Rudolf Zimmermann, Der Sallusttext im Altertum.
München 1929)

Cat.	Ahlberg	Kurfess
1,1	omnis	omneis (<i>Char. I 149, 17 = Diom. I 305, 29</i>)
2,8	transiere	transigere (<i>Zi 24 sqq.</i>)
3,2	exaequanda	exequenda (<i>Zi 20 sq.</i>)
	dehinc	dein (<i>Zi 21, cf. Iug. 5, 1</i>)
3,5	eādem qua	eādem quae
6,1	cumque his	et cum his (<i>Serv.; Zi 71</i>)
6,2	dispersa	divorsa
11,4	rapere omnes <omnes>	rapere omnes, trahere
	trahere	
14,5	molles et aetate fluxi	molles etiam et fluxi
15,5	colos ei exanguis	colos exanguis (<i>Zi 21 sq.</i>)
18,1	in quibus	in quis (<i>Zi 30 sq.</i>)
20,2	forent	foret (<i>cf. Iug. 94, 1; Zi 91</i>)
22,2	[dict]ita[re]	dicationem (<i>cf. PhW 56, 1936, 110</i>)
23,3	interdum	etiam (<i>Zi 67, 31</i>)
31,9	restinguam	extinguam (<i>Zi 106, 154: cf. Gerlach, ed. 1856; Novak ed. Cat. Prag 1891</i>)

1) Mendosa et orthographica hic neglexi.

PRAEFATIO

33,1 patria	patriae
33,2 miseriti	miserti (cf. <i>Neue-Wagner, Formenlehre der lat. Spr. III³, 528 sqq.</i>)
43,1 quisque	quodque (cf. <i>PhW 47, 1927, 927</i>)
50,2 [in audaciam]	in audaciam (def. <i>Figliera et Ernout</i>)
51,24 neglexeris	neglegeris (cf. <i>Iug. 40, 1</i>)
51,35 atque ego haec	atque haec ego (propter rhythmum) cf. 52, 2
52,8 haud facile	haut facile (V)
52,29 prospera	prospere (Zi 85)
52,36 maxuma pericula	summa p. (propter rhythmum)
53,5 magnitudine sua	m. sui (Zi 98, 70)
53,5 effeta parentum <vi>	effeta <esset> partu (cf. <i>PhW 47, 1927, 1165</i>)
54,6 [ad]sequebatur	adsequebatur
55,1 quae ad supplicium postulabant<ur>	quae supplicium postulabat
55,6 exitium vitae	exitum (Zi 40 sq.)
59,3 centuriones, omnis lectos et evocatos (cf. 50, 2)	omnis evocatos et centuriones (Zi 72 sq.)
60,7 relictum	relicuom
61,2 vivos	[vivos] (cf. Zi 43 sqq.)
61,3 paulo divorsius	p. d. <alis alibi stantes> cf. <i>Popma, Em. Sall. in Carionis ed. Antwerp. 1579, Schol. p. 164 (ex Char. et Diom., cf. Zi 31 sq.)</i>
Iug.	
3,1 ius fuit	iis fuit uti (cf. <i>Jb. d. Phil. Ver. [= Sokr. 1916] p. 205; Kunze BphW 39, 1919, 622</i>)
4,4 adeptus sim et quales	adeptus sum [et] quales
5,1 dehinc	dein (cf. <i>Cat. 3, 2</i>)
7,7 huc adcedebat	hoc a. (Zi 61, 1; cf. <i>Plaut. Pers. 605; Terent. Phorm. 157</i>)
animi et ingeni	animi atque ing.
quis rebus	quibus rebus (Zi 106, 155)
9,2 bello Num.	in bello Num.
en habes	habes
12,3 tamquam sua[m] visens domum eat	tamquam suam v. d. e. (textus traditus intellegi potest)
13,5 omni Numidia	omnis Numidiae
14,24 neu iure	neu vivere
16,3 in inimicis	in amicis (cf. <i>Würzb. Jb. 1948, 371</i>)
18,7 Nomadas	Numidas (Zi 45, 150)

PRAEFATIO

28,5	insidias	invidias
31,29	haud saepe	haut saepe (V)
32,1	[in] dicundo	in <contione> dicundo
32,3	vendere[nt]	vendebant
32,4	in animos . . . invaserat	[in] animos . . . inv.
35,10	o urbem venalem	urbem venalem (<i>Zi 54 sq.</i>)
40,1	neglexisset	neglexisset (<i>cf. Cat. 51, 24</i>)
44,1	exercitus ei traditur	ex. [ei] traditus (<i>Zi 62, 11</i>)
44,5	<neque muniebantur>	<n. muniebatur> (<i>cf. Klotz, BphW 39, 1919, 1208</i>)
45,1	non minus	nec (= <i>etiam non</i>) minus
45,2	sequerentur	insequerentur (<i>cf. Curt. 3, 8, 12: Zi 65 sqq.</i>)
	aut [quem] alium cibum	aut quem alium cibum
	modo in postremis	modo [in] postremis
47,2	iuvaturam	iuvaturum <i>cf. 100, 4; Gell. 1, 7</i> (<i>Klotz, BphW 36, 1916, 40; 39, 1919, 1206</i>)
50,1	colle	colli (<i>non dat., ut Arus. vult, sed abl., cf. Lucr. 2, 317, 322</i>)
53,5	laetique	lassique (<i>cf. Klotz, BphW 39, 1919, 1207 sq.</i>)
54,6	interficit; iubet	interfici iubet (<i>iam Ag. in exemplari suo mutaverat</i>)
63,4	factis notus	facile <factis> n.
67,1	arcem oppidi . . . praesidium hostium <obsidebat>; portae ante clausae fugam prohibebant	arce oppidi . . . praesidium hostium, portae a. cl. fuga prohibebant
70,1	ipse eum suspiciens	[ipse] eum s.
75,5	ubi praesto fueri(n)t	ubi praesto forent (<i>cf. 46, 4</i>)
78,2	[in tempestate] vadosa	in tempestate v. (<i>cf. Kunze, PhW 47, 1927, 1374</i>)
81,2	quod ibi Q.	quod . . . ibique (<i>cf. Klotz, BphW 39, 1919, 1208</i>)
85,47	in agmine aut in pr.	in a. ut in pr. (<i>cf. Kunze, PhW 47, 1927, 1375</i>)
86,2	uti quouisque lubido erat	uti l. quouisque crat (<i>Gell.; cf. Zi 68, 32</i>)
92,1	tantam rem peregit M.	t. r. Marius s. u. s. i. peregit
93,3	animum adorta (animum adoriri <i>nusquam legitur</i>)	animum <alio> vortit (<i>Wirz</i>)
97,5	cedere alii, alii obtruncari	cedere alius, alius obt.
	veteres novique et	veteres novique . . . et (<i>cf. Klotz, BphW 39, 1919, 1208</i>)